

Az út vége

BÖCSKEI BALÁZS,

az Intézet a Demokratikus Alternatíváért (IDEA) igazgatója

Öt évvel ezelőtt történt a rendszerváltás utáni politikatörténet egyik legszomorúbb és következményeit tekintve talán legsúlyosabb eseménye: megalakult a Magyar Gárda, amellyel a szélsőjobboldal reneszánsza vette kezdetét. Bár Európa- és világszerte is együtt kell élni azzal a jelenséggel, hogy a szélsőséges szubkultúrák sokasága részese a politikai térnek, de ez nem jelenti azt, hogy politikailag nem kell küzdeni ellenük. Ahogy a politikai osztály egy része és sok civil a születés pillanatától kezdve fellépett nálunk is a Magyar Gárda ellen. Mégis azt kell látnunk – akár a Jobbik népszerűségét nézve, akár a szélsőjobboldali társadalmi háló szélességét tekintve –, hogy ez a politikai küzdelem egyelőre sikertelen.

Hol rontotta el a politikai osztály, hogy a Jobbik és a gárda betiltására vonatkozó kezdeményezések, illetve jogi lépések közepette mélyül – de legalábbis nem szorul vissza – e politikai szubkultúra? Ehelyett akár még tegyük is zárójelbe a Fidesz múltfeldolgozásának „sajátosságait”, politikusaik vehemens érdeklődését a szélsőségek iránt, (hallgatólagos) együttműködéseiket helyi szinten a Jobbikkal és kultúrkörével. Természetesen ezektől nem lehet eltekinteni, de a hibák feltárásának mégiscsak könnyített és a jövőre nézve talán a legkevésbé tanulságos módja lenne, ha ezekre koncentrálnánk.

Az egyik legsúlyosabb probléma az antifaszizmus – az egyszerűség kedvéért használom ezt a kifejezést, noha a szélsőségek elleni mozgalmak ennél jóval többszínűek, mint e kifejezés tartalma – verbális (politikai) kisajátítása. Számos esetben a demokrata pártok versenyeznek abban, ki tud gyorsabban, továbbá minél inkább hatásvadász módon fellépni egy-egy szélsőjobboldali akció kapcsán. Persze csak szóban. Amikor azonban közösen a tettek mezejére kellene lépni, akkor mindig akad fontosabb dolog. A ma-

gyar politikai osztály demokrata szelekte – reméljük, a Fideszt is idesorolhatjuk majd pár év múlva – számára például iránymutatóak lehetnének a németországi fejlemények, ahol a szélsőjobboldalnak szintén méretes szubkulturális hálójára van – átmenetileg néha (egy-egy tartományokban) politikai támogatottsága is –, de amikor megjelenik az utcán, akkor a városi, társadalmi térben megjelennek az ellentünetek, „láncba” állnak, ki-ki elfelejti szakpolitikai másként gondolkodását, hogy útját állják a tér és így a társadalom bakancsos és vizuális elfoglalásának. Konzervatívok, liberálisok, szociáldemokraták, zöldek, „hagyományos” baloldaliak, LGBT-közösségek, pacifisták, vallási közösségek, szakszervezetek – és a sor folytatható. Magyarországon e tárgyban ilyen mértékű összefogást soha nem láthatunk a Demokratikus Charta óta. Ebben a politikai felelősség közös.

Mit üzen a politikai osztály a társadalomnak, amely azzal szembesül, hogy az elvileg mintaadó politikusai még ebben a vitán felül álló ügyben sem tudnak közösen fellépni, méltóságteljesen útját állni (azaz a térben ellendemonstrálni) annak, hogy a Budapestre érkező turisták negyedévente ne azzal szembesüljenek a Hősök terén, hogy katonai alakzatba szerveződő, verbális (majd tetteges) erőszakot alkalmazó férfiak és nők – ennek a szellemi folyamatnak már a végpontja a gárdaruhába öltöztetett gyermek – felelősködjének a haza „megmentésére”. Holott ez történelmi.

Mindennek elkerüléséhez első körben talán az lenne szükséges, hogy befejeződjék a kettős beszéd is. Ne legyen ugyanis illúzió: egy párt politikusa a Nagy Nyilvánosság előtt lehet antirasszista, de tegye a szívére a kezét, aki nem hallott még olyanról, hogy ugyanezen párt egy má-

sik politikusa más fórumon finoman szólva is, de engedett a szélsőséges nyelv „meghallgatásának”, relativizálva ezzel a demokratikus konszenzust. Amikor egyes (nem szélsőjobboldali) politikusról úgy hallani, hogy (közvetett módon) legitimálja a „cigánybűnözés” szélsőjobboldali szócikkét, vagy társadalmi szervezet vezetője jobbkos belépővel járkal ki-be az Országházba – s mindez csak egy hírre „elég”, de tényleges fellépésre az adott szervezettől már nem –, akkor mit üzennek ezek a jelenségek a politikai közösségnek, milyen reakciót váltanak ki? Valószínűleg azt, hogy „ők sem jobbak, mint mi”. Ahogyan az sem egy túlságosan végiggondolt gondolat, amikor egy baloldali politikus a náci orvosához, Josef Mengeléhez hasonlítja a Fidesz rokkantnyugdíjasokra vonatkozó „reformjait”. Mindezzel csak azt éri el a politikai osztály, hogy kioltja a fontos anti-

fasiszta üzeneteket. Nemcsak az adott pártot, hanem az egész politikai osztályt. A kettős és roncsolt beszéd általános jelenség, egyben minden további következetes cselekvés gátja.

Tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen kritikai publicisztika szerzőjével szemben gyakran fogalmazódik meg az a jogos igény, hogy megoldással is éljen. Úgy gondolom, hogy az utóbbihoz nem kell best practise minták sokaságát elolvasni Németországból vagy további, az emlékezetközösség szempontjából hazánktól generációkkal előbbre járó országokból, elég, ha csak tényleges válaszokat adunk a Jobbik- és a gárdaproblémára. Előbbi betiltása mellett nemcsak pártok, hanem számos civil és roma szervezet, párt is kiáll, de ezzel még nem megoldott e válságjelenség. Ahogy a múltfeldolgozás során is be kell fejezni a kettős beszédet, úgy a további társadalmi kérdésekben is.

Nincs helye kettős beszédnek vagy a hallgatásnak a romák, a melegek vagy bármely kisebbség kapcsán! Aki szavazatokat akar azzal szerezni, aki választást akar azzal nyerni, hogy az előzőket ért támadásokról, mindennapjaikról, szociális és egyéb kirekesztettségéről nem beszél, az nem méltó a 2014 utáni világ újrendezésére. Aki nem tud ellentüneteként együtt vonulni a Másikkal, aki nem kívánja együtt útját állni a „vonulóknak”, az félreérti a „politikai közösség” fogalmát és az elismerés politikáját.

Emellett nem lehet többé olyan válasz sem a Jobbik gondolataira, hogy „bár a probléma, amit a párt felvet, fontos, de a megoldás nem”. Sajnos, ez nem így van: az a párt, amelynek társmozgalma „Cigányok, meghaltok!” kiáltással vonul faluvegi utcákon, annak problématerképe is éppoly téves és gyarló, mint a szavak, amelyek „onnan” elhangoznak. Nem le, hanem meggyőzni kell a szélsőség támogatóját, viszont azt nem nyelvének közbeszéddé tételével lehet.

Csak az tagja ugyanis a nemzetnek, aki a társadalomnak is. Kettős beszéddel viszont ez az alapállítás nem lesz érvényesíthető, az csak a kizárás egy „finomabb” verziója. Azaz az út vége.

Wittner Mária, a Fidesz képviselője tart szónoklatot a Magyar Gárda alakuló gyűlésén FOTÓ: SZABÓ BERNADETT

Kamenyec-Podolszkij, előjáték a magyar holokauszthoz

HEIMER GYÖRGY

közíró

Vajon hányan ismerik Kamenyec-Podolszkij nevét? Ennek az ukrainai kisvárosnak a határában, 71 éve, augusztus végén pár nap leforgása alatt 23 600 zsidó embert, köztük 10 ezernél is több magyarországit mészároltak le az SS halálosztagosai.

A Kamenyec-Podolszkijnál elkövetett tömeggyilkosság a Horthy-korszak mostanában oly gyakran megszüpített történetének sötét fejezetei közé tartozik. Miután Hitler 1941 júliusában megtámadta a Szovjetuniót, a Horthy-világ antiszemita közigazgatása elérkezettnek látta az időt, hogy akcióba lépjen. A zsidósággal szemben addig is hozott jogfosztó törvényeken túlmenően immár a határon túlra való, erőszakos kitelepítésekkel. A kiűzést idegenrendészeti intézkedés álcájába burkolták, hogy úgy mondja a „hontalan”, „rendezetlen állampolgárságúak”, az illegálisan beszívott „galiciánerek” visszakerülhessenek származási helyükre. A rasszista zsidótörvények mellett már addig is ömlött az uszító gyűlöletkeltés: bűnbakként minden bajért a zsidóságot okolták. Az indulatokat fűtötte, hogy a hitleri segédlettel elért terület-visszacsato-

lások nyomán a zsidó lakosság létszáma több mint 300 ezerrel nőtt. Emellett a náci megszállás előtt több ezer zsidó idemenekült a szomszédos országokból.

A kitoloncolási tervek a KEOKH (Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság) irodáiban formálódtak. Ez a svájci mintára, 1930-ban életre hívott joghatóság fokozatosan alakult át zsidóülődő apparátussá. A történetek még vitatkoznak, ki lehetett az értelmi szerző, aki úgy ítélte meg, hogy a szovjetek lerohanását követően itt a remek alkalom: a Kárpátokon túli „felszabadított” területekre kell kiszupponni a hontalannak minősített zsidókat. Mindenesetre a KEOKH-ötlet villámgyorsan elnyerte a Horthy-adminisztráció vezetőinek a tetszését. A végső elhatározás 1941. június végén született, jöllehet az még vitatott: kik a fő felelősök, tudott-e róla Horthy? Gellért János és Gellért Ádám nemrégiben publikált tanulmányukban arra a következtetésre jutnak, hogy „a deportálásokat a szuverén Magyarország kormánya a honvédezerkar kezdeményezésére rendelte el. A kitoloncolások végrehajtásában játszott szerepe miatt különösen nagy felelősség terheli Werth Henrik honvédezerkari főnököt, Bartha Károly hadügyminisztert, Kozma Miklós kárpátaljai kormányzóbiztos, valamint Bárdossy László miniszterelnököt.”

A törvényesség paravánja mögött a hivatalnoki kartól a csendőrségig sokan kegyetlenül hozzátették a magukét. A KEOKH-listára a külhonosok

mellett felkerültek azok a nemzedékek óta itt élő vagy itt született zsidók is, akik nem tudtak magyar állampolgárságot szerezni. Sőt amikor a kitelepítési akció 1941 nyarán nekilendült, a helyi hatóságok – főként a kárpátaljai településeken – buzgón túlteljesítettek: még a magyarságukat igazolni tudó zsidó őslakosságot is begyűjtötték. Azzal hitegettek, hogy Galiciában, a visszavonult szovjet hadsereg által kiűrt községekben üresen áll, bútorozott lakások és biztos munkalehetőség várja őket. Nagy hazugság volt. Az ország különböző pontjain begyűjtötteket zárt marhavagonokban, nemegyszer 24-48 óras, keserves utazással, a legelmeibb szükségletek biztosítás nélkül Körösmezőre, a kárpátaljai határvárosban kialakított katonai táborba szállították. Összeszűfolva, a szabad ég alatt vártak, kitéve az örök brutalitásnak. Az első transzport július 14-én indult, a következő hetekben Kárpátaljáról 13 400, az ország többi részéről 4000 zsidót dobtak át a határon. Köztük öregeket és gyerekeket csoportokban lökték ki a senki földjére.

Miközben az elcsigázott szerencsétlenek ide-oda bolyongtak Kelet-Galícia hadszíntérnek számított vidékein, hol a megszálló katonai alakulatok, hol az ellenséges helybéli ukrán lakosság martalócai kegyetlenkedtek velük. Elrabolták utolsó vagyontárgyaikat, meggyalázták lányukat, asszonyaikat, a Dnyeszterben hullák sokaságát sodorta a víz – olvasható a túlélők beszámolóiban. A kiszolgáltatottak közül sok ezren így botorkáltak el Kame-

nyec-Podolszkij városáig. Nem sejtették, hogy ott már felsorakozott a gyilkoló gépezet, az Einsatzgruppe C, élén Friedrich Jeckeln SS-vezetővel, aki megígérte az (élelmiszer-)utánpótlások miatt aggódó Wehrmacht-parancsnokoknak: záros időn belül „megoldja a zsidókérdést”. Jeckeln – aki a háború után bitófán végezte – 23 600 lelket öletett halomra. Feltehetően augusztus 26-tól kezdődően három nap alatt! A város repterén, egy bombatöltésben folyt az iszonyat. A

Miután Hitler 1941 júliusában megtámadta a Szovjetuniót, a Horthy-világ antiszemita közigazgatása elérkezettnek látta az időt, hogy akcióba lépjen.

tömeggyilkosságot rekonstruáló Gellért János egyik erről szóló tavalyi előadásában egy részt vevő rendőrt idéz: „A zsidókat (...) rendőrsorfallal keresztül a gödörbe vezették. Arceal a tetemekekre kellett feküdniük, úgy, hogy fejük azok lábai közé kerüljön. A gödörben 3-4 fő állt, akik a zsidókat tarkóra vagy a fej hátsó részére irányított lövéssel ölték meg...” Klaus-Michael Mallmann német történész szerint ez volt a holokauszt első, ötjegyű számot elérő tömegmészárlása.

A vérgőzös történethez tartozik, hogy augusztus 9-én Keresztes-Fischer Ferenc magyar belügyminiszter váratlanul leállította a deportálásokat. Részben a tisztességes magyar politikusok, parlamenti képviselők, köztük Slachta Margit, Bajcsy-Zsilinszky Endre tiltakozására, de legfőképpen a német hadsereg nyomására, amelynek hadmozdulatait zavarta a magyar szövetséges „terven kívüli” kitelepítési manőver. Egyes adatok szerint legfeljebb 2-3 ezer embernek sikerült visszavergődnie Magyarországra, s akiket a kitelepítési művelet lefújása miatt nem szupoltak ki, paradox módon a németeknek köszönhetik életüket. Ami azonban nem gátolta meg a mozgó vágóhídként működő SS-kommandókat, hogy a környező településeken, így mindenképp Sztanyiszlavban tovább folytassák öldöklésüket.

Több mint hét évtizeddel később a holokausztkutatók már feltárták a gyilkos kitelepítés részleteit, ám Kamenyec-Podolszkij valahogy nem megy át a magyar köztudatba. A kevés emlékeztető közül kiemelkedik Majsai Tamás teológus-történész, a Wesley János Lelkészépző Főiskola dékánja, aki az elsők között publikálta ilyen irányú kutatásait, és eddig egyedül ő vezetett emlékműemeléssel együtt zárándokutakat a tragédia helyszíneire. A főiskola fenntartója, a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség jóvoltából 2009 óta áll magyar emlékmű a kamenyec-podolszkiji Mártírok parkjában. Az országos, közös emlékezés még várat magára.